

тивно, і з кожним роком все більше випускників школи виявляють бажання навчатися в аграрних ВНЗ.

Значну підтримку педагогічному колективу в профорієнтаційній роботі надає батьківський комітет. Так, батьки учнів 11-х класів допомагають організувати екскурсії на господарства міста та за його межі, проводяться бесіди з батьками, які працюють у тих сферах, де мають бажання навчатися учні.

Педагогічний колектив школи розуміє, що профорієнтаційна робота є невід'ємною складовою допрофесійної підготовки і ставить перед собою завдання стимулювати розвиток в учнів тих психологічних характеристик (особливостей), які за своєю сутністю є передумовами успішного професійного навчання й успішної професійної діяльності в найближньому майбутньому.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити висновки, що проблема допрофесійної підготовки майбутніх студентів у теорії і практиці ще повністю не розв'язана. Недостатньо досліджені педагогічні умови наступності допрофесійної і професійної підготовки майбутніх спеціалістів у сфері сільського господарства, що призводить до серйозних недоліків у навчально-виховній роботі. Тому необхідно провести більш глибокий науковий аналіз можливостей реалізації наступності в системі “середній навчальний заклад – вищий навчальний заклад”, що дасть можливість підвищити якість підготовки майбутніх фахівців.

Література

1. Варнавських Н.М. Проблеми професійного самовизначення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень / Н.М. Варнавських // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4. – С. 109–115.
2. Літвінчук С.Б. Професійна підготовка майбутніх техніків-механіків у процесі вивчення загально-технічних дисциплін в аграрних навчальних закладах I–II рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С.Б. Літвінчук. – К., 2005.
3. Ткач Т.В. Психологічні особливості інтеграції середньої та вищої шкіл в умовах освітнього комплексу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Т.В. Ткач. – К., 2001. – 20 с.
4. Тютюн Л.А. Наступність допрофесійної і професійної підготовки майбутніх учителів математики в умовах комплексу “ліцей – педагогічний університет” : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л.А. Тютюн. – Вінниця, 2007.
5. Цехмістер Я.В. Теорія і практика допрофесійної підготовки учнів у ліцеях медичного профілю при вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Я.В. Цехмістер. – К., 2002. – 45 с.

РОМАНОВСЬКА Л.І.

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА В ДИТЯЧОМУ ГРОМАДСЬКОМУ ОБ'ЄДНАННІ

Проблема саморозвитку є дуже актуальною у філософській, психологічній і педагогічній науці. Їй приділено значну увагу в працях психологів А. Адлера, Б. Ананьєва, Л. Виготського, А. Петровського; педагогів Т. Конникової, А. Макаренка, Л. Новикової, В. Сухомлинського, С. Шацького та інших.

Узагальнюючи розуміння проблеми, можна стверджувати, що джерелом саморозвитку є потреба в покращенні своїх особистісних якостей, розвиток і корекція світоглядних установок і переконань.

Рушійною силою в прискоренні процесу саморозвитку особистості є її діяльність і активність. У філософському енциклопедичному словнику діяльність визначається як “специфічна форма активного ставлення до оточуючого світу, зміст якої становлять його доцільні зміни і перетворення в інтересах людей” [8, с. 160]. На ду-

мку Е. Юдіна, “діяльність є специфічною формою активного ставлення до навколишнього світу на основі освоєння і розвитку наявних форм культури” [9, с. 13].

У зв’язку з цим Г. Андреева зазначає, що “коли розуміти процес розвитку особистості в її активній взаємодії із соціальним середовищем, то кожен з елементів цієї взаємодії має право на розгляд без побоювання, що підвищена увага до однієї зі сторін взаємодії обов’язково має обернутися її абсолютизацією, недооцінкою іншого компонента. Науковий розгляд питання про соціалізацію жодною мірою не включає проблему розвитку особистості, а навпаки, передбачає, що особистість розвивається в її становленні як активний суб’єкт” [1, с. 275].

Вивчення філософських і психологічних аспектів саморозвитку особистості робить актуальним питання про можливості здійснення зазначеного процесу в різних дитячих співтовариствах, оскільки саме дитяче співтовариство є каталізатором самовдосконалення особистості. Зосередивши свою увагу на такому виді співтовариств, як дитячі громадські об’єднання, розглянемо умови, необхідні для успішного саморозвитку школярів у них.

Старшокласник з погляду своєї діяльності (навчання, спорт, дозвілля тощо) входить до різних співтовариств однолітків: класний колектив, дворова компанія, тимчасові колективи, неформальні угруповання, дитячі громадські об’єднання. Всі ці дитячо-підліткові співтовариства, безперечно, справляють значний вплив на формування особистості школяра за рахунок спільної діяльності та системи міжособистісних відносин. Взаємодія їх, на нашу думку, є ефективним чинником, який суттєво впливає на процес соціалізації підростаючого покоління, створює “необхідні умови для соціальної творчості через розмаїття форм цілеорієнтованої діяльності, що дає дитині змогу усвідомити себе як особистість, самоутвердитися, розвивати інтереси і здібності” [4, с. 13].

Старшокласник, перебуваючи в різних дитячих співтовариствах, прагне до задоволення своїх потреб у спілкуванні, самоутвердженні, пізнанні. Як свідчать результати нашого дослідження, створення дитячих громадських об’єднань є найоптимальнішим варіантом організації процесу саморозвитку особистості школяра.

Сучасний етап розвитку дитячого руху характеризується створенням різних за своєю спрямованістю, програмними установками, методами організації діяльності дитячих громадських об’єднань.

Практика засвідчує, що дитячі громадські об’єднання необхідні сучасним дітям і підліткам для прояву ініціативи, самостійності, для посиленої і реальної участі в житті суспільства, для реалізації своїх мрій і сподівань. Не викликає сумнівів і те, що дитячі спілки відіграють важливу роль в особистісному розвитку школярів.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що дитячі громадські об’єднання мають значний соціально-педагогічний потенціал, спроможний забезпечити ефективний саморозвиток особистості. Поряд із тим на практиці діяльність зазначених об’єднань не завжди створює відповідні умови для реалізації цього процесу. Ці умови – не просто створені обставини діяльності, що самі по собі вимагають від дитини соціально очікуваної поведінки, а лише ті, які активізують особистісний досвід та наявний потенціал.

З усього розмаїття можливих умов ми виділили лише ті, які, на наш погляд, найбільш ефективно будуть сприяти особистісному саморозвитку члена дитячого громадського об'єднання, а саме:

- створення оптимального педагогічного простору як форми організації дитячого громадського об'єднання;
- орієнтація дитячого громадського об'єднання на створення життєвої перспективи як реалізації цілеспрямованої діяльності об'єднання;
- взаємодія дітей і дорослих як стратегія відносин в об'єднанні.

Оптимальний педагогічний простір являє собою таку форму соціального виховання дітей, у якій інтегруються складові розвитку особистості. Зазначений простір можна охарактеризувати як:

- розумно організовану діяльність старшокласників, що відбувається у певному соціумі. Саме тут школяр може реально виявити себе у різних статусах, ролях, позиціях, в індивідуальній і колективній, виконавській і творчій діяльності, як особистість зі своєю соціальною і громадянською позицією;
- ефективний засіб набуття особистого життєвого досвіду самостійності, досвіду спілкування, колективної спільної діяльності з ровесниками і дорослими; засіб емоційно-морального розвитку;
- світ різноманітних ігор і фантазій, свободи творчості, світ яскравих вражень і захоплень – найбільш цінного для будь-якого підлітка.

Відомо, що саморозвиток особистості тісно поєднується із соціальним самовизначенням особистості. У сучасній психології самовизначення розглядається як готовність людини усвідомлено й самостійно планувати та реалізовувати перспективи свого розвитку.

Про особистість, яка стала на шлях самовизначення, ми можемо говорити як про людину, яка долає потребу шукати опору в зовнішній підтримці і в якій з'являється здатність повністю покладатися на себе – робити самостійний вибір, займати свою позицію, бути відкритою і готовою до будь-яких нових поворотів свого життєвого шляху.

У процесі дослідження ми здійснили спробу виявити умови та механізми впливу діяльності дитячих громадських об'єднань на процеси соціалізації, соціального саморозвитку і самовизначення їхніх членів.

Аналізуючи сутність впливу діяльності дитячих організацій на ці процеси, ми виходили з того, що формування особистості члена дитячої спілки має розглядатися в рамках реалізації особистісних цілей, мотивів, потреб і сенсу діяльності в дитячому формуванні. Саме сенс дає змогу побачити події, які відбуваються в іншому масштабі, який відрізняється від певного причинного ланцюга. Якщо ж рухатися по горизонталі в рамках цілей, мотивів, потреб, ми залишимося в наявній ситуації та будемо приречені у своєму дослідженні на рух по колу.

Завершеності наявна ситуація набуває тоді, коли вона починає розглядатися в контексті цілого. Тільки в цьому випадку вона може бути розгорнута до повноти своєї сутності. Формою цієї “повноти” є сенс, формулою цілого є сенс. Лише вихід на рівень сенсу дає нам можливість науково осмислити результати дослідження діяльності громадських об'єднань та її ролі в структурі саморозвитку конкретної дітей, підлітків та учнівської молоді.

На нашу думку, сенс створює умови для виходу старшокласника – члена дитячої спілки на вищий рівень усвідомлення суті його перебування і діяльності у спілці. У конкретній дії для школяра щоразу відкривається шанс вийти за межу причин і наслідків, дати свою власну відповідь на ситуацію з позиції “тут і тепер”. Тобто ми виходимо з того, що в момент певної дії особистість одержує можливість народження чогось більшого в собі – того, що не може народитися з минулого; така дія, яка відбувається всередині певної цілісності, є відображенням прихованого, але разом з тим і реального соціалізаційного впливу діяльності дитячої спілки на процес саморозвитку особистості.

Дії всередині певної цілісності М. Буякас розглядає як феномен свободи. Феномен свободи в ході певних дій починає лунати для старшокласника як голос спонукання до певної поведінки. Таким чином, сенс, феномен свободи, взаємодії, взаємовпливи у своїй сукупності становлять, на думку ряду дослідників, психологічну і моральну основу процесу саморозвитку і самовиховання особистості, тобто основу соціалізації членів дитячих громадських об’єднань.

Проведений вище аналіз дає змогу сформулювати такі підходи, на яких будується наше бачення проблеми саморозвитку і самовизначення учнівської молоді. Отже, ми їх розглядаємо як уміння члена дитячої спілки виходити, виокремлювати себе із причинно-наслідкової залежності, попереднього стану і діяти щоразу спочатку; це ситуація, коли старшокласник щоразу набуває нового особистісного досвіду. Такий досвід є точкою зустрічі особистості з особистісними самозмінами. Він формує здатність сприймати нове в собі, являти його оточенню як перетворювальну і творчу силу. По суті, ми говоримо тут про такий шлях саморозвитку і самовизначення особистості, коли відбувається зміна самого себе в новому особистісному досвіді. Можна сказати, що молода людина як особистість щоразу “в самому ж досвіді і народжується”, тобто “народжується” в процесі соціально значущої та суспільно корисної діяльності дитячої спілки.

Саморозвиток і самовизначення є, таким чином, шляхом “порятунку” від емпіричної залежності. Дії члена громадського об’єднання, який бере участь у його діяльності, характеризуються тим, що вони здійснюються щоразу заново всередині певної “повноти” і цілісності. Цією “повнотою” є смислова сфера суб’єкта, яка починає звучати для нього як голос внутрішньої необхідності, який спрямовує його до сенсів екзистенції. Відповідно, молода людина стає суб’єктом свого життя, тобто здійснює самосоціалізацію.

Отже, перед соціальним педагогом постає завдання: як же допомогти членам дитячих громадських об’єднань навчитися співвідносити себе з “повнотою”? Як корінні смисли можуть стати для старшокласника активною, живою формою, “формою для досліду”, формою, яка конструє особистість?

Щоб відповісти на ці запитання, необхідно згадати висновок психолога М. Мамардашвілі: “Необхідно створити певну ситуацію, щоб підліток міг випробувати себе” [6, с. 72]. У працях Т. Буякаса знаходимо пораду стосовно того, що людині необхідно створити певну конструкцію (“текст свідомості”), за допомогою якої вона починає “розгортати себе” – для неї стануть можливими нові почуття й уявлення, вона побачить себе по-справжньому [3]. Слід підкреслити, що зазначені науковці вважають, що в ході такої діяльності в структурі особистості народжується щось нове. Підтвердження цієї думки можна знайти і в дос-

лідженнях сучасних мистецтвознавців, які вважають творчість основною діяльністю людської психіки, що, власне кажучи, і здійснює саморозвиток.

Т. Буякас і М. Мамардашвілі сформулювали концепцію необхідності створення для творчості відповідно до організованого простору або поля впливу. Саме цей простір народжує все новий і новий внутрішній досвід. Щоб прийняти і сприйняти такий досвід, старшокласник часто повинен подолати власні стереотипи, внести корективи в систему особистісних ціннісних установок. Отже, зазначений простір (а під ним ми розуміємо поле діяльності дитячого громадського об'єднання) стає місцем, де умови розвитку особистості уже не обмежені, не зафіксовані рамками стандартної поведінки, а безперервно змінюються, відповідаючи на ситуацію “тут і тепер”. Таким чином, у ході соціально значущої та суспільно корисної діяльності члени дитячої спілки відкривають для себе і в собі невідомі їм раніше сторони і якості ціннісних орієнтацій та світоглядних уявлень.

У своїй внутрішній роботі власного “Я”, як стверджують психологи, беруть участь і певні символи. Як вказує Т. Буякас, “ми є свідками внутрішнього діалогу між нескінченними можливостями людини і невичерпним потенціалом символу. У такому діалозі відбувається зустріч незавершеного буття символу і буття людини. Обидва партнери цього діалогу через власну подію рухаються кожний у своєму напрямку, але в певній точці можуть перетинатися, суттєво впливаючи при цьому на особистість” [3, с. 36].

Розглядаючи зазначене в контексті соціалізації членів дитячих громадських об'єднань, ми вважаємо, що в її процесі взаємодіють певні символи, під якими ми розуміємо специфічні, притаманні саме конкретному дитячому громадському об'єднанню духовно-моральні цінності та установки. Під час відповідної діяльності вони ніби “оживають”, набувають конкретних обрисів, взаємодіють з духовно-моральним світом особистості.

Необхідним і важливим у саморозвитку особистості старшокласника – члена дитячого громадського об'єднання, на нашу думку, є взаємодія зі своїми товаришами по об'єднанню. Вона дає змогу забезпечити становлення суб'єктної позиції кожному з членів зазначеного формування.

Взаємодія як форма діяльності органічно пов'язана з відносинами. Останні ж визначаються як “взаємне спілкування, зв'язок між суб'єктами спілкування на певному ґрунті” [7, с. 419]. Зокрема, А. Леонтьєв звертав увагу на те, що діяльність є системою, яка, у свою чергу, включена в систему відносин. Він указував на те, що відносини – це діяльність в її оформленні [5, с. 73].

Нашу увагу привертає введене в науковий обіг поняття “виховувальні відносини” (термін А. Бойка). “Це творча, морально-естетична взаємодія суб'єктів педагогічного процесу, спрямована на досягнення мети виховання, зумовлена соціально і психологічно всією системою суспільних відносин, загальнолюдських і національних цінностей і яка відповідає певному етапу розвитку суспільства” [2, с. 25].

Запропоноване визначення ґрунтується на:

- теоретичних положеннях В. М'ясищева, який першим звернув увагу на те, що в практиці наявна тотожність у поняттях “відносини” і “взаємодія”;
- філософсько-психологічній концепції С. Рубінштейна, у якій доведено, що ставлення людини до людини опосередковує ставлення до буття. Це дало

змогу дійти висновку, що від характеру відносин між членами дитячих громадських об'єднань залежить вирішальною мірою вся їхня діяльність.

Для організації ефективної діяльності, яка сприяє саморозвитку особистісних якостей старшокласника, ми використали методичку колективного творчого самовиховання. Важливою складовою організаційного періоду став процес колективного обговорення й ухвалення відповідних рішень. Такий підхід до організації планування робить старшокласників відповідальними за пропозиції, які вони виносять на загальне обговорення. Колективне обговорення майбутніх акцій і заходів закінчується аукціоном організаторів, у процесі якого визначають відповідальних за творчі справи. На наступному етапі для кожного члена дитячого громадського об'єднання з'являється шанс реалізувати себе як організатора.

Стадія реалізації конкретних акцій і заходів надає школярам можливість виявити не лише організаторські, а і творчі здібності. Реалізуючи свій потенціал у процесі колективних творчих справ, кожний член дитячої спілки отримує можливість оцінити і розвинути свої здібності.

Важливу роль у процесі саморозвитку особистості відіграє атмосфера доброзичливої підтримки і довіри всередині спілки. Рефлексія кожної реалізованої творчої справи дає всім учасникам змогу адекватно оцінити свої успіхи та помилки, оцінити внесок кожного у спільну справу. Це є вагомим стимулом для участі в подальшій діяльності дитячої спілки і виправлення можливих помилок.

У результаті проведеної роботи була розроблена і частково реалізована концепція особистісного саморозвитку старшокласника – члена дитячого громадського об'єднання, яка відображає:

- потребу у визнанні, що є характерним для члена дитячого громадського об'єднання;
- підвищену сприйнятливості до соціальних явищ сучасної дійсності;
- потребу у самовизначенні та розвитку.

Необхідність активізації саморозвитку старшокласника в умовах функціонування дитячої спілки зумовила визначення відповідних завдань. На нашу думку, до них слід зарахувати таке:

- виховання особистісних якостей і світоглядних переконань;
- підвищення соціальної компетентності старших школярів;
- формування установки на самостійне вирішення життєвих проблем.

Проведена теоретична і практична робота дала змогу виділити взаємопов'язані напрями у вирішенні зазначених завдань, а саме:

- здобуття необхідних нормативних знань в умовах функціонування дитячого громадського об'єднання;
- виникнення соціального середовища (дитячої спілки), у якому різко прискорюється соціальний саморозвиток особистості;
- визначення позиції, ролі та функції соціального педагога як носія духовної культури, наставника дитячого громадського об'єднання.

Зазначена концепція з її базовими основами, завданнями та напрямками реалізації допомогла утвердитися в тій ролі, яку можуть відігравати дитячі громадські об'єднання. Вважаємо, що це чудовий спосіб вчитися жити в соціальному просторі прав і обов'язків, можливість зберегти й розвинути свою індивідуальність і неповторність, прискорити власний соціальний розвиток.

Висновки. Розроблені в ході дослідження концептуальні положення, вивчення та експериментальна перевірка підходів до розробки умов сприяння саморозвитку старшокласників у дитячих громадських об'єднаннях дають змогу підбити загальні підсумки виконання запланованих завдань і сформулювати такі висновки:

1. Саморозвиток особистості старшокласника в умовах дитячого громадського об'єднання можна розглядати як процес самоводосконалення, який діалектично поєднує в собі самозміни і самостановлення в структурі особистості.

2. Базуючись на висновках ряду праць психологів і педагогів, можна стверджувати, що саморозвиток особистості школяра – члена дитячого громадського об'єднання є процесом визначення та реалізації життєвої стратегії, яка в юнацькому віці найбільш значущо виявляється в особистісному становленні.

3. Аналіз результатів проведеного дослідження свідчить, що на процес прискорення саморозвитку особистості прямо впливає перебування старшокласника в дитячому громадському об'єднанні, яке, на нашу думку, є сприятливим простором розвитку особистісних якостей і світоглядних переконань учнівської молоді.

4. Найбільший потенціал дитячої спілки закладений у моделювальному характері життєдіяльності старшокласника, при якому соціалізація особистості школяра значно прискорюється і набуває нової якості. Це відбувається за допомогою інтеграції творчих ініціатив, участі школяра у проектуванні, організації та рефлексії соціально значущої діяльності членів дитячих формувань.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М. : Аспект-Пресс, 1987. – 375 с.
2. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А.М. Бойко. – К. : ІЗМН, 1999. – С. 25.
3. Буякас Т.М. Опыт утверждения общечеловеческих ценностей – культурных символов – в индивидуальном сознании / Т.М. Буякас, О.Г. Зевина // Вопросы психологии. – 1997. – № 5. С. 34–39.
4. Волохов А.В. Вариативно-программный подход к социализации личности ребенка в деятельности детских организаций : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / А.В. Волохов. – Казань, 1992. – С. 13.
5. Леонтьев Л.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Л.Н. Леонтьев. – М. : Наука, 1975. – С. 73.
6. Мамардашвили М.К. Психологическая топология пути / М.К. Мамардашвили. – СПб., 1997. – С. 72.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / [под ред. Н.Ю. Шведовой]. – М. : Русский язык, 1983. – С. 419.
8. Философский энциклопедический словарь. – М. : Наука, 1983. – С. 160.
9. Юдин Э.Г. Деятельность и системность / Э.Г. Юдин // Систематические исследования : ежегодник. – 1976. – № 3. – С. 13.

РЯБЧЕНКО Л.О.

УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Проблема ефективної організації пізнавальної діяльності майбутніх економістів пов'язана з комплексним вирішенням питання забезпечення ефективної самостійної роботи студентів і полягає в тому, як ефективно спрямувати пізнавальну активність студентів у напрямі їх подальшої професійної діяльності, як врахувати, з одного боку, психолого-педагогічні завдання, а з іншого – індивідуальні особливості особистості; сформувати необхідні професійні вміння та навички, що сприяють професійному становленню особистості, саморегуляції професійної діяльності, формуванню адекватної самооцінки та здатності до самокорекції.

Особливості професійної підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти розкриті у працях С. Архангельського, Н. Ничкало, С. Сисоевої та багатьох інших фахівців [1; 7; 10].